

SALİM AYDIN

YEDİTEPE

Balkanların Acı Yüzü

Basın Tarihinde
Balkan Savaşları

Balkanların Acı Yüzü, Basın Tarihinde Balkan Savaşları

Salim Aydın,

Yeditepe Yayınevi, Aralık 2013, 552 sayfa, ISBN: 978-605-5200-35-0.

İdris DEMİR*

“Hasta Adam” diye tanımlanan Osmanlı Devleti’nin ‘hasta yatağından kalkamamasını’, varlığını tüketip ömrünü tamamlamasını hızlandıran en büyük darbelerin başında hiç şüphesiz Balkan Savaşları gelmektedir. Osmanlı Devleti’nin tarih sahnesinden silinmesine yol açan Birinci Dünya Savaşı’nın bir ön provası hüviyetinde olan Balkan Savaşları

* Doç. Dr., İstanbul Medeniyet Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

sonucunda Osmanlı Devleti uzunca bir süre Başkentliğini yapmış bir ‘şehrini’ –bir süreliğine de olsa- yitirme ihtimalinin korkusunun yıkıcı etkilerini tecrübe etmiştir. Kitabın inceleme altına aldığı bahis konusu bu coğrafyada başlayan Savaş ile, diğer nedenlerinin yanı sıra, eski kayıplarını geri kazanmak dürtüsü ile Birinci Dünya Harbine dâhil olan Osmanlı; tarih sahnesinden silinmiş, yerini bakiyesi üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti’ne bırakmıştır. Günümüzün Türkiye’sini anlamada, Balkan Savaşlarının yarattığı göç dalgalarının ve ‘Millet’ algısında meydana gelen travmaların önemi büyük olmuştur. Bu tecrübelerden alınan dersler ile yeni kurulan Cumhuriyet şekillenmiş, temellerini bulmuştur. Salim Aydın’ın tarihsel incelemesinden edinilen birikimin günümüze yansımaları ise çalışmasını yalnızca ‘tarihsel’ olmaktan çıkarıp ‘güncel’ bir düzleme taşımaktadır.

Çalışma, ana sorunsalını açıklığa kavuşturma sürecinde birbirleri ile ilintili, iç içe geçmiş dört ana bölümden oluşmaktadır. Kitabın ilk bölümünde Aydın; Kiliseler ve Mektepler Kanununa vurgu yapmış, 1911 yılında tecrübe edilen asker terhisini açıklamış ve Balkan Savaşlarının öncesinde Osmanlı topraklarından geçirilen silahları, sayıları ve sipariş listelerini gerek mühimmat gerekse de levazım cinsinden vermiştir. Aydın, görsel hafızaya da hitap etmiş, tarihsel çalışmalarda çok sık kullanılmayan bir yol izlemiş, okuyucuya aktarmak istediklerini şematize ederek sıklıkla tablo kullanma yoluna gitmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde Aydın; arka planı somut veriler ile ortaya koyma yoluna gitmiş, Balkan Savaşları öncesi tabloyu gözler önüne sermiştir. Bulgaristan’ın, Karadağ’ın, Sırbistan’ın ve Yunanistan’ın Savaş hazırlıkları alt bölümler halinde ayrı ayrı verilmiş; parçalardan bütüne doğru yol alınarak, Balkan ülkelerinin Osmanlı Devleti’ne karşı ortaya koymaya çalıştıkları ittifak girişimleri ortaya konmuştur. Bütünü oluşturan parçaları açıklamayı ve yorumlamayı önceleyip büyük resmi anlamlandırmayı mümkün ve kolay kılan bu yaklaşım, Aydın’ın okuyucusuna sunduğu yol haritası hükmünde hareket ederek, meraklısının bütünden kopmadan her ayrıntıya vakıf olmasını sağlamaya yardımcı olmuştur.

İkinci bölümde ayrıca incelenen zaman dilimi içerisindeki ‘İttifakın’ önceki gününe de yer verilmiş, tarihçesi de okuyucusu ile paylaşılmıştır. Osmanlı Devleti’ne karşı ortaya çıkan Balkan İttifakı’nın oluşumuna dair farklı görüşler ile, dönemin büyük devletlerinin statükonun korunması yönündeki beyanatları yine bu bölümde karşılaştırmalı olarak bir arada verilmiştir. Aynı konu üzerindeki farklı yaklaşımları bir arada bulabilen okuyucu, bu şekilde kendi çıkarsamasını yapabilme imkânına kavuşmuştur.

Çalışmanın üçüncü bölümünde; inceleme altına alınan dönemdeki Osmanlı Devleti/Toplumu bünyesindeki ‘Ordu’ ve ‘Siyaset’ kurumları arasındaki ilişkilerin seyri, hal-i pür melali, gel

gitleri, iç çekişmeleri, kişisel çıkar algılamaları ve ikilemleri ortaya konmaktadır. ‘Dereden geçerken’ nasıl ‘at değiştirildiği’, Balkan Savaşı esnasında hükümet değişikliğine nasıl gidildiği, bir kurum olarak ‘siyasetin’ ve yöneticilerin bu değişiklikten nasıl etkilendiği ortaya konmuştur. Balkan Savaşlarının kaybedilmesinde silah, teçhizat ve asker eksikliği ile teknolojik ve diplomatik geri kalmışlığın yanı sıra, iç siyasetin yıkıcı etkisini yazar, bu bölümde gözler önüne sermiştir. Yönetici elitinin bir araya gelememesi, birlik olamaması, ümmet menfaatleri üzerinde uzlaşmak yerine başka saikler ile hareket etmeleri nedeniyle Balkanların [Savaşlarının] Yüzü “Acı” olmuş, kayıpları günümüze kadar unutulmamıştır. Çalışmadan günümüz açısından çıkarılacak bir diğer ders de bu olsa gerektir.

Dördüncü bölümün konusu ise Savaş’ın bilfiil kendisinin; başlamasının, gelişiminin ve sonucunun basında nasıl yer aldığını ortaya koymaktadır. Bu bölümde; Karadağ’ın savaş ilan etmesi, Bulgaristan, Sırbistan ve Yunanistan ile savaşın başlaması, Osmanlı Ordusu’nun Çatalca’ya çekilmesi, İstanbul’a yapılan göçler, Selanik ve Edirne’nin durumu, Garp Ordusu ve Makedonya’daki askeri durum, Şark Ordusu ve Kırklareli Muharebesi, Gelibolu Muharebeleri, Londra Mukaddemat-ı Sulhiyesi, Edirne’nin geri alınması ve İstanbul Antlaşması gibi somut olaylar ortaya konmuş; farklı basın organlarının yaklaşımları gözler önüne serilmiştir. Son bölümde; aynı zamanda Savaş sırasında Bulgarların kendi sınırları içerisinde bulunan Türklere karşı tutumları, Savaşın seyri içerisinde meydana gelen büyük çaplı hastalıklar ve hastanelerin durumu, dönemin önde gelen büyük devletlerinin Osmanlı Devleti’ne yaptıkları dayatmalar, Balkan Savaşları öncesinde yapılan hatalar ile ilgili olarak çuvaldızı kendilerine batıran Paşaların yapılan hatalar ile ilgili beyanatları, Balkan müttefikleri arasındaki ihtilaflar, Osmanlı ve Balkan müttefiklerinin ordularının ve maliyelerinin karşılaştırmaları ile Tanin Gazetesinin savaş sonrası değerlendirmelerine yer verilmiştir. Kavramsal olarak okuyucunun kendi çıkarsamalarını yapmasının önü açılmıştır.

Salim Aydın, Başbakanlık Osmanlı Arşivi’nde konu ile ilgili belgelerin asıllarını incelemiş, birincil kaynaklardan sıklıkla istifade etmiştir. Çalışmanın bilimsel birikimine ayrı güç katan bu ögenin yanı sıra Aydın, madalyonun her iki yüzünü de göz önüne sermek adına hem Osmanlı basınından hem de dış kaynaklı basın kuruluşlarının aynı konu üzerindeki farklı mülahazalarından istifade etmiştir. Adl, Alemdar, Azm, Cenin, Ceride-i Askeriye, Haberdar, Hikmet, İkdam, Sevet-i Fünûn, Şehbal, Tanzimat, Tanin ve Teşrih gibi basın organlarının; Times, Daily Telegraph, Le Temps, Figaro, Independent, The Economist ve Reuters gibi gazete ve ajansların haber ve yorumlarını birlikte ele alıp, aynı potada eritmesi Aydın’ın bilimsel tarafsızlığının bir tezahürüdür.

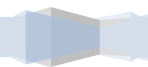
Kitap bünyesinde haritalara yer verilmiş, çalışmanın yüklediği yükün ve sorumluluğun bir parçasının okuyucunun görsel hafızası tarafından paylaşılması sağlanmaya çalışılmıştır. Savaş ile ilgili olan bu haritalar, daha ziyade, yönetim makamlarını elinde bulunduran İttihad ve Terakki Partisinin yayın organı olan Tanin Gazetesinin sayfalarından alınmıştır. Tanin Gazetesinin ordu kanalıyla daha fazla bilgi elde etme imkânına sahip olması bunu mümkün kılmıştır. Yönetici kesim ile medya kuruluşları arasındaki girift ilişkiler yumağının, tarihinin günümüzden çok daha gerilere kadar uzandığının bir göstergesi olan bu durum Heidegger'in "Hakikati iktidarın dışında algılamamak gerekir" önermesinin bir diğer tezahürünü de beraberinde ortaya koymaktadır.

Balkan Savaşlarının sebeplerini, sonuçlarını; Osmanlı Devleti'nin tarihin bu döneminde içinde bulunduğu siyasi, ekonomik ve askeri koşullarını ortaya koyan bu çalışma aynı zamanda düşman tarafların Savaş için yaptıkları hazırlıkları ve bunların doğurduğu sonuçları beraberinde getirdiklerini ortaya koymuştur. Tarihsel bir kesiti inceleyen bu çalışma, okuyucusunun bu tecrübelerden alınan ders(ler) ile yeni bir vizyon kazanması halinde misyonuna ulaşmış olacaktır. Çalışmanın önermesinin makes bulmasının bir diğer koşulu da 'siyasetin ordu ve memurlar içerisindeki etkinliğinin' Savaş'ın kaybedilmesinin birincil nedenlerinden birisi olduğunun kavranılmasıdır. Bu farkındalık, günümüz Türkiye'sinin daha iyi anlaşılmasında ve anlamlandırılmasında önemli bir yer tutacaktır.

Osmanlı Devleti'nin hem siyasi hem de ekonomik olarak Savaşa hazırlanmış olmadığını öne süren Aydın, yenilginin baştan kabullenildiği önermesini ortaya koymaktadır. Örnek olarak da daha 1912 yılının Temmuz ayında ordunun başına geçecek genelkurmay başkanı bulunamaması ve bunun da bir hükümet krizine yol açtığını ifade etmektedir. Satır aralarındaki ifadelerinde silkinip kendine gelme sürecinin uzun zaman aldığını belirten Aydın;

"Osmanlı Devleti Fransız İhtilalinden sonra takip ettiği ve 1853-56 Kırım Savaşı ile zirveye çıkardığı, denge politikasına Balkan Savaşları öncesinde de devam etmiş, bu durum Balkanlar'ın elden çıkmasına neden olmuştur. Ancak, Balkan Savaşları, Türk ordusunun kendisine gelmesine de neden olmuş, orduda yeni düzenlemelere gidilmeye başlanmıştır. Balkan Savaşları'nda fark edilemeyen tehlike ancak I. Dünya Savaşı esnasında fark edilmiş, Türk ordusu her şeyini bu savaşta ortaya koymak zorunda kalmıştır (s.498.)"

demektedir. Bu tecrübelerden alınan dersler, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyetinin ve ordusunun Kurtuluş Savaşını ve sonrasındaki politika yapım sürecinde ön açıcı olmuşlardır. Tarihsel bir kesiti inceleyen bu çalışmanın günümüz günceli üzerindeki bir diğer yansıması da budur.

‘Balkanların Acı Yüzü’ sadece bir tarih çalışması değildir. Ele alınışı, bilimsel yöntemi itibariyle disiplinler arası bir çalışmadır. Coğrafya ve tarihsel olarak inceleme altına aldığı kesitin, kesimin, toplumların ve ilgili diğer devletlerin sosyolojisi, diplomasisi, siyaset bilimi ve medyası hakkında da bilgiler aktarmakta, bilinç düzeyinin artmasına ve farkındalığın oluşmasına yol açmaktadır.

Çalışmanın bilimsel birikime sunduğu bir diğer katkı da günümüzde artan bir ilgi yakalayan ‘alan çalışmaları’, ‘bölge çalışmaları’ ve ‘saha çalışmaları’ disiplinlerinin yaygınlaşmalarıyla ilgilidir. Bilimsel çalışmaların her birinin kendi nev-i şahsına münhasır birer eser olduğunu hatırd tutuyor olmakla birlikte; Balkanlar özeli üzerindeki bu örneklem metodolojisi ile Kafkaslar, Orta Doğu, Orta Avrupa, Kuzey Afrika, Sahra Altı Afrika ve Orta Asya gibi bölgeler üzerine yapılacak çalışmalara yol gösterecek bir niteliktedir. Çalışma; kapsamı, yöntemi ve örnekleriyle uluslararası ilişkiler, siyasi tarih ve iletişim kürsülerinde ders kitabı olarak okutulacak bir hüviyettir.